Ekonomika blahobytu, EU a bezpečnost v Evropě

Aleš Chmelař, MSc., náměstek ministra zahraničních věcí ČR

Vážený pane předsedo, vážení místopředsedové, vážené poslankyně, vážení poslanci, jsem rád, že zde dnes mohu promluvit k tématu budoucnosti Evropské unie a ke Konferenci o budoucnosti EU z pozice Ministerstva zahraničních věcí na téma, které bylo předesláno jako prosperita a ekonomika blahobytu a rovněž bezpečnost v Evropě. Já bych si dovolil obě ta témata do určité míry spojit, protože to, do jaké míry bude Evropa působit ve světě, bude mít dopad na samotnou prosperitu evropského kontinentu, respektive Evropské unie, a má dopad na to, jakým způsobem se vztah občanů vyvíjí nejenom vůči EU a nějaké nadnárodní integraci v Evropě, ale zejména vůči globalizaci a schopnosti EU těžit z globalizace samotné. V posledních letech se zdá, že tempo globalizace prakticky poprvé od druhé světové války zpomaluje. Jsou zpochybňovány některé instituce vytvořené po 2. světové válce, ať už se to týká obchodních záležitostí, tedy toho prodloužení smluv GAT v podobě Světové obchodní organizace, ale i celá řada dalších záležitostí v oblasti mezinárodních vztahů se ocitá v krizi. Multilaterální organizace trpí snížením příspěvků, oslabením možnosti jednat a bilaterizací bezpečnostní politiky a obecně zahraniční politiky. To je trend, který si EU uvědomuje, na který se snaží reagovat, a který jako jedno z těch 6 témat, která představila Evropská komise, a jedno z 5 témat, ke kterým se vyjádřila Rada EU, respektive Výbor stálých zástupců představitelů členských států EU v Bruselu (COREPER), bude jedním z těch zásadních témat Konference o budoucnosti Evropy. Bezpečnost v Evropě, způsob projekce síly EU navenek EU, schopnost konsolidovat svoje síly a být hráčem v globálním světě, je jedním z cílů i té debaty Konference o budoucnosti EU. Nebude to samozřejmě jednoduché, protože Evropa je v tomto smyslu v současnosti ať už individuálně na úrovni členských států, anebo na úrovni celé EU spíše ve vleku těch větších hráčů, nezapojuje se jako subjekt, jako takový do těch velkých debat, třeba o budoucnosti té obchodní dohody. Vypadá to opravdu, že i ve vztahu se světovými bloky se Evropa věnuje spíše regionům jako je jižní Amerika, popřípadě jihovýchodní Asie, popřípadě Austrálie, ale do určité míry vypadává vlastně z postavení hlavních světových hráčů, kterými jsou Čína a Spojené státy. Ambicí EU určitě je v této věci hrát velkou roli, být samozřejmě blíž Spojeným státům, respektovat své kořeny v euroatlantickém prostoru, ale být silným hráčem a být respektovaný. K tomu se pojí jedno ze zásadních témat, v bruselském žargonu zvané strategická autonomie. To je téma, ve kterém EU chce být slyšet, aby přitom respektovala své závazky. My máme v České republice, a obecně ve střední Evropě, trochu jinou představu o své strategické autonomii než například některé západoevropské státy. Vidíme to jako schopnost projektovat sílu navenek EU v nejbližším sousedství, působit komplementárně s euroatlantickými strukturami, a být schopni nějakého krizového řešení například v sousedství ve spojitosti s migrací. Proto je Evropa teď aktivnější v regionu severní Afriky, protože je to do určité míry region, jehož problémy budou dopadat na EU, respektive na Evropu, nikoliv na další mocnosti ve světě, a proto je na Evropě a v zájmu Evropy, aby tyto problémy řešila v tomto regionu aktivně.

Pokud se jedná o nástroje, mluvíme v určitých obecných konceptech, v žargonu, ať už je to strategická autonomie, nebo dokonce Evropská suverenita (jak to nazývá francouzský prezident Macron). Do jaké míry jsme toho schopni ve chvíli, kdy opouští EU stálý člen Rady bezpečnosti OSN a zůstává tak v EU jeden jediný stálý člen Rady bezpečnosti OSN? To je velká otázka. V případě, že se mezi nestálé členy RB v roce 2022 nedostane Irsko, bude to znamenat, že EU bude po více než 40 letech zastoupena v RB jedním jediným členem. Obecně se tedy bude dít docela zajímavý přesun té schopnosti řešit ty strategické záležitosti z úrovně OSN na úroveň EU, a s tím bude spojena celá řada konkrétních kroků,

respektive snah a iniciativ. V roce 2016 v bezprostřední reakci na vystoupení Velké Británie z EU již v září na bratislavském summitu poprvé 27 států se hovořilo právě o aktivaci některých částí Lisabonské smlouvy. Jsou to součásti Lisabonské smlouvy, které tam již existovaly, byly přijaty a ratifikovány na konci roku 2009, ale pouze nebyly aktivovány. V souvislosti s Konferencí o budoucnosti EU se hovoří o „otevírání" smluv, o reformě institucí. Nebudu se věnovat těm vnitřním záležitostem, ale těm vnějším – a v této oblasti, podíváte-li se na institucionální a ústavní rámec smluv o EU a o fungování EU, jsou možnosti jak změnit rozhodovací mechanismy v EU. Se souhlasem všech lídrů členských států EU, tedy všech členů Evropské rady, lze změnit způsob hlasování v jednotlivých formacích Rady EU včetně Rady pro zahraniční záležitosti na kvalifikovanou většinu, popřípadě identifikovat oblasti, v nichž je možno rozhodovat kvalifikovanou většinou. Týká se to například spícího, nerealizovaného a v současné době nerealizovatelného článku 42, který hovoří o kolektivní obraně, nebo se to týká již aktivovaných článků, které souvisí se stálou strukturovanou spoluprací v oblasti obrany. To znamená, že smluvní rámec v oblasti bezpečnosti je připraven, není třeba sahat ke změně smluv, a to je jedna z pozic ČR, která nechce v současném stadiu přistupovat ke změně smluv, protože jednak se jedná o „pandořinu skřínku", na druhou stranu se v samotné ratifikaci bude vyskytovat celá řada problémů.

Dnes se v Praze schází 13 delegací ze západního Balkánu a zemí V4 a bude se hovořit o rozšíření EU, o březnovém rozhodnutí o zahájení přístupových rozhovorů se Severní Makedonií a s Albánií a o celkové budoucnosti západního Balkánu. Konference o budoucnosti EU se bude konat prakticky po 20 letech, protože v roce 2002 byla poslední velká debata k budoucnosti EU, tzv. Konvent o budoucnosti EU. Nelze ignorovat fakt, že samotný konvent v roce 2002 byl vytvořen na popud právě států, které se obávaly samotného rozšíření EU, ke kterému došlo v roce 2004 a 2007, a chtělo zjednodušit ústavní rámec EU tak, aby dokázal vyhovovat tomu většímu počtu členských států EU. Není náhoda, že v době, kdy se hovoří o nějakém komplexnějším přístupu k západnímu Balkánu, k rozšíření EU, kdy se hovoří otevřeně o tom, že některé členské státy nepřipustí rozšíření EU, pokud nedojde k reformě rozhodovacích mechanismů, zvláště v oblasti zahraniční politiky, že se tato konference děje, a že se tato témata budou diskutovat. V zájmu ČR je, aby se se tato debata příliš nerozkošatila, abychom ji udrželi při zemi a blízko národním parlamentům. Jsem velice rád, že pan předseda Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR Radek Vondráček tady toto téma zmínil, abychom se nedostali do situace, kdy budeme slibovat věci, které jsou nereálné. Přesto nelze ignorovat to, že s největší pravděpodobností nemůže dojít k rozšíření EU v případě, že některé členské státy nebudou saturovány nějakou změnou uvnitř rozhodovacích mechanismů EU, nikoliv nezbytně změnou smluv, ale nějakou změnou rozhodovacích mechanismů uvnitř EU. Je téměř jisté, že tento požadavek bude, ne pro zahájení toho vyjednávání o členství severní Makedonie a Albánie, ale toho samotného rozšíření.

Účast národních parlamentů v této debatě je silným nástrojem, který má i ČR, protože je to nástroj legitimity těch národních parlamentů. Je nasnadě, že ve chvíli, kdy se hovoří o institucionálních změnách, například o posílení role národních parlamentů, vytvoření žlutých karet, vytvoření mechanismu komunikace s Evropským parlamentem, nadnárodní kandidátce, bylo by na místě se zamyslet nad tím, jak posílit roli národních parlamentů. Bylo by smysluplné, aby ta debata zahrnovala i samotné představitele národních parlamentů, aby nebyla pouze nadnárodní, ale zahrnovala kooptované poslance a senátory. To by prospělo komunikaci mezi Bruselem a hlavními městy členských států EU, ale prospělo by to i k celkové legitimitě. Musíme vyvážit reálné ambice, které EU může mít, které členské státy mají a budou je chtít do debaty vnášet, a realitu v Praze a v našich regionech, kam občané chtějí, aby EU směřovala, ať už v oblasti bezpečnosti, síly navenek, rozšíření, ale i vnitřního fungování.